

ד. רב יהודה התיר לפתוח דלת כנגד המדורה. ופרשו דבריו ברוח מצויה, שאין בה בכדי להבעיר הגחלים, אבל ברוח שאינה מצויה – אסור. ואביי חלק ואסר בכל אופן והקפיד על המתיר – גזרה רוח מצויה אטו שאינה מצויה.

א. הלכך צריך ליוזר בדבר, כמו שנקט אביי שהוא אחרון. ודוקא כשהמדורה קרובה קצת לדלת (תוס'), אבל כשהיא רחוקה, וכן גרות הרחוקים מהדלת או מהחלון, מותר לפתוח אעפ"י שהרוח מנענעת את השלהבת (אור לציון ח"ב יח, כ. וע' גם בשש"כ יג, לג).
ב. אם אין שם רוח כלל – מותר (מגן אברהם; משנ"ב רעז סק"י).

דפים קב – קכא

קכא. א. הרי שהיה שם כתוב על בשרו – מה יעשה ברחיצה וטבילה? מה דין 'גרמא' במחיקת השם?
ב. האם טבילה בזמנה מצויה?

א. הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו – לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה מצויה – כורך עליו גמי ויורד וטובל. וטעם הדבר מפני שאסור לעמוד בפני השם ערום, אבל משום גרם מחיקה אין איסור, לפי שנאמר ואבדתם את שמם... לא תעשון כן לה' – עשיה אסורה, גרמא מותר. [ולא יהדק הגמי אלא כורכו ברפיון כדי שיכנסו המים. ואין לחוש לחציצת הדיו, כי הדיו ושאר משקים לחים אינם חוצצים].

רבי יוסי מתיר לירד ולטבול לעולם ללא כריכת גמי ובלבד שלא ישפשף בידיו. ופרשו דבריו באופן שאין לו גמי מזומן וסובר רבי יוסי טבילה בזמנה מצויה, לכך מתיר להניח ידו על השם ולא לדחות הטבילה. ואילו חכמים אוסרים שמא ישכח ויסיר את ידיו, אלא צריך לחזור אחר גמי אעפ"י שתיבטל טבילה בזמנה.
א. פסק הרמב"ם (יסודי התורה ו, ובכס"מ ולח"מ) כחכמים (אך יש מפרשים שפסק טבילה בזמנה מצויה, וכדלהלן).

ב. מבואר בגמרא שגרם מחיקה מותר בכגון זה, כאמור. יש אומרים שאין התר אלא לצורך מצויה כגון טבילה של מצויה שבכאן (עפ"י מאירי, וכן נקט הרדב"ו ובתשובת נוב"י ובחזו"א ועוד. ולפ"י הטעם ברישא שלא ירחוץ הוא מחשש מחיקה, דומיא דלא יסוך). ויש אוסרים מחיקה בגרמא ואינם מתירים אלא בשם שעל בשרו שהוא עומד לימחק במשך הזמן (ע' ספר חסידים תתקי; תשב"ץ ח"א ב). כתבו כמה פוסקים על פי דברי הרשב"א, שאם עושה פעולה הגורמת למחיקה ודאית – אין כאן התר של 'גרמא'. ואין הדבר מוסכם.

ג. בכתיבת שני יודי"ן, שכתבו הפוסקים לחוש למחיקתם אם לא במקום צורך גדול (ע' תה"ד קעא; רמ"א וש"ך י"ד רע"י) – נראה שאין לחוש כלל בגרמא, אפילו כשאינו לצורך (עפ"י אגרות משה י"ד ח"ב קלט).

ד. אם מהדק הגמי – חוצץ מדרבנן, אבל מהתורה עלתה לו טבילה כדין מיעוטו המקפיד עליו (כ"מ בריטב"א, וכ"כ בחזו"א י"ד צד, ח). ויש מי שחידש שכל דבר הנתון על הגוף מתוך כוונה שהמים לא יבואו לשם – חוצץ מדין תורה אפילו במיעוטו (עפ"י צפנת פענח תנינא גט).

ב. בסוגיא אמרו שמחלוקת תנאים היא האם טבילה בזמנה מצויה אם לא; חכמים סוברים אינה מצויה בזמנה, ולכן מי שהיה שם כתוב על בשרו יחזור אחר גמי אף על פי שתידחה טבילתו. וכן היא דעת רבי יוסי ברבי

יהודה לענין יולדת שיש ספק אימתי זמן טבילתה – די לה לטבול פעם אחת באחרונה ואינה צריכה לטבול בכל יום המסופק שמא הוא זמן טבילה. וכן סובר לענין טבילת מצוה ביום הכפורים, כגון בעל קרי הטעון טבילה מתקנת עזרא – אינו צריך לטבול אחר תפילת המנחה (שכבר אינו צריך להתפלל באותו יום) עד הערב. ואילו רבי יוסי סובר טבילה בזמנה מצוה ולכן אין לדחות הטבילה כשאין גמי מזומן (אלא יכסה את השם בידיו כנ"ל). וכן ביום הכפורים – הטמאים טובלים בו טבילות מצוה.

- א. לדעת התוס' (כאן ולעיל ק"א. ובביצה יח: ותו"י סוף יומא), גם למאן דאמר טבילה בזמנה לאו מצוה, יכולים הטמאים לטבול ביום הכפורים טבילת מצוה אלא שאינם חייבים בדבר (וי"א כן אף בדעת הרמב"ם. עפ"י לח"מ שביתת עשור ב,ב. וע"ע קה"י יומא כא). ואין כן דעת רש"י (בסוף יומא).
 - ב. נחלקו הראשונים להלכה האם טבילה בזמנה מצוה אם לאו (וע' תורת האדם לרמב"ן שער אבילות; תוס' יומא ת. או"ז נדה שלא שנו, ועוד). והרמב"ם (יסוה"ת ו,ו). פסק כתנא קמא שלא יטבול עד שיכרוך גמי הגם שתיבטל עי"כ טבילה בזמנה, ומשמע שנקט טבילה בזמנה לאו מצוה. ויש סוברים שדעת הרמב"ם בעלמא טבילה בזמנה מצוה ולא ידחה הטבילה בהנמם (וע' בית יוסף או"ח תקנה; לחם משנה, שער המלך ומרכה"מ יסוה"ת שם; קהלות יעקב יומא כא).
 - ג. בזמן הזה שבטלה תקנת עזרא, כתב הרמב"ם (שביתת עשור ג,ג), שבעל קרי אינו טובל ביום הכפורים. וכמה ראשונים כתבו שטובל. ובשו"ע נפסק כדעה ראשונה. [וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"א קסה) שכתב להקל במקרה מיוחד וכהוראת שעה בלבד].
- וכן לענין טבילת נדות; כיון שאין לנו טהרות ובין כך אסורה לבעלה באותו יום, וגם אין זו טבילה בזמנה שהרי הנשים חוששות לספק זיבות – אין טובלות ביום הכפורים ובתשעה באב (עפ"י תוס' ביצה יח: או"ח תקנה; ת; תריג יב).
- ע"ע ביתר פירוט ביומא ת. ובנדה כט-ל.

דף קכא

קצב. א. האם מותר לומר לנכרי לכבות דליקה בשבת? ומה הדין כשבא הנכרי מעצמו לכבות? (ומהם האופנים שהתירו אמירה לנכרי?).

ב. קטן שבא לכבות דליקה – האם אומרים לו אל תכבה?

א. אסור לומר לנכרי לכבות דליקה בשבת, אבל התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד (כן אמר רבי אמי. ואע"פ שמהמשנה אין הוכחה לכך – הלכה כמותו. ובירושלמי אמרו שעשה ר' אמי מעשה כזה. תוס'), וכל שכן שאם בא נכרי לכבות אין אומרים לו אל תכבה. [ומסופר על יוסף בן סימאי בשיחין, שלא הגיח לנכרים לכבות מפני כבוד השבת, ונעשה לו נס וירדו גשמים וכיבו. וכששמעו חכמים בדבר אמרו לא היה צריך לכך].

א. גם לרבי שמעון הפוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה, אסור לומר לנכרי לכבות, כי אמירה לנכרי אסורה אף באיסור דרבנן (תוס'). ובדליקה לא התירו אמירה לעכו"ם בדרבנן משום הפסד גדול – מפני שאדם בהול על ממונו ואם נתיר לו לומר לעכו"ם עלול לכבות בעצמו (עפ"י מג"א שלד סק"ל ושו"ע הגר"ז כה. ולכאורה נראה שכמו כן אין לצוות לנכרי בפירוש לקרוא לנכרי אחר שיכבה, כגון לילך ולקרוא למכבי אש נכרים. ואף אם בעלמא נקל בכה"ג [כסברת הר"ר גרשון בחו"י מט נד. וע"ע חת"ס ס; אור לציין ח"א כג], כאן שאדם בהול ישנה גזירה מיוחדת. וצ"ע).

ב. יש אומרים שהוא הדין בכל הנוקמים הבאים פתאום, מותר לומר בפני הנכרים 'כל המציל אינו מפסיד' (ע' ספר התרומה רכו; או"ח שו"ט שלד, כו). ויש חולקים (ע' בשו"ת הרשב"א תשפד). והמיקל לא הפסיד. ולקרוא לנכרי ולהראותו ולא לומר לו – לדעת הכל מותר (עפ"י משנ"ב שו"ע סקע"א).
 ג. גם לומר לנכרי באופן פרטי 'כל המכבה אינו מפסיד' מותר, לא רק בהכרזה כללית (עפ"י שו"ע הגר"ז; שעה"צ שלד, נט), ואף מותר לקרוא לו בפירוש ולומר לו כשבא 'כל המכבה...'. (שו"ע הגר"ז סעיף כו). אבל אין לומר בלשון נוכח: 'אם תציל לא תפסיד' (עפ"י תוס' כתובות ע; ופוסקים אחרונים. וע' רעק"א ושפ"א כאן). ואם אינו מזכיר לו המלאכה מותר אף בלשון נוכח, כגון: 'אם תבוא עמי לא תפסיד' (עפ"י אג"מ או"ח ח"ד סוס"י נג).
 אמירת 'כל המכבה אתן לו שכר'; לדעת מורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א לא התירו אלא בלשון 'אינו מפסיד'. וכן נוטה דעת הגר"מ מאזוז שליט"א. ואילו דעת הגר"א נבנצל שליט"א להתר, שאין זה לשון שכירות שהרי לא אמר בלשון ציווי.

הראשונים נחלקו אודות אמירה לעכו"ם באיסורי שבות. והסכמת הפוסקים היא שמותר לומר לנכרי לעשות איסור דרבנן [שבות דשבות] לצורך מצוה או קצת חולי או צורך גדול או הפסד גדול (עפ"י או"ח שו"ה. וע"ע שכה"י שלה"ב; שו"ת הרדב"ו ח"ג אלף ה; אג"מ או"ח ח"ב סד). במקום מיחוש בעלמא שאינו מקצת חולי, הכרעת הפוסקים [עפ"י המג"א, ודלא כנראה מהלחם-משנה ומבהגר"א] שאסור לומר לנכרי אף לא בעשיית שבות. אמנם בעשיית רפואה שאין בה משום שבות, יש מקלים לומר לנכרי ויש אוסרים. ויש לצדד להקל עכ"פ בספק אם הוא מיחוש בעלמא או 'חולי קצת'. וצ"ע (עפ"י שבט הלוי ח"ח סט).
 ובדבר שיש בו מחלוקת הפוסקים אם הוא אסור מדרבנן או מותר, וכל שכן בדבר שאינו אסור אלא משום חומרה ומנהג – מותר לומר לנכרי לעשותו (עפ"י שמירת שבת כהלכתה פרק ל הערה מז).

ובמלאכות דאורייתא; יש מקלים אמירה לעכו"ם במקום מצוה עם צורך גדול (רמ"א רעו, ב – עפ"י העיטור. וע' משנ"ב שו"ע סקמ"ז) ויש אוסרים (שלה"ה; רדב"ו ח"ג אלף ה – כדעת רוב הראשונים. וערמב"ן קנא. שאף בחול אסור לומר לו לעשות מלאכה בשבת לצורך מצוה. וכן נקט בשו"ת הרשב"ש קעה ועוד). ואם הדליק או עשה מלאכה עבור הנוהג התר בדבר, מותר ליהנות ממנה אף למי שנוהג כדעת האוסרים, שהרי הנכרי הדליק עבור זה שנוהג התר בו (עפ"י אור לציון ח"ב כה, ד).
 ובמקום הסרת מכשול דרבים (משנ"ב שם סקכ"ה), או לצורך חולה (שכה"י. חולי הכולל כל הגוף שאין בו סכנה, או בסכנת אבר), או בקונה בית בארץ ישראל (משנ"ב שו"ע סקמ"ז), או בהצלת ספרי קודש (שלד, יח), או בין השמשות לצורך מצוה (שו"ע, כב) – מותר.
 וכן מותר בנוק מרובה וברמיזה בעלמא, וכגון 'כל המכבה אינו מפסיד' הנ"ל (שו"ע שו"ט, יט). ויש אופנים מסוימים שמותר אף לומר ללא רמיזה – כאשר אין זה נוק הבא פתאום ואינו בהול, ואין חשש שהוא בעצמו יסייע לו במלאכה (ע' או"ח שלב, ד ובבאור הלכה, ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד נג).

וכן מותר באופן שאין הנאה כל כך מן המלאכה, וברמיזה בעלמא ללא ציווי, כגון שאומר 'אין הנר מאיר יפה' או 'איני יכול לקרות לאור הנר הזה שיש בו פחם' והלה שומע ומבין מעצמו ומתקן, והרי גם ללא תיקונו היה אפשר לקרוא על ידי הדחק (עפ"י משנ"ב שו"ע סקע"ו).
 וכן מותר לומר לנכרי כשאינו מתכוין למלאכה, אפילו הוא 'פסיק רישיה' (עפ"י רמ"א רנג, ה ומג"א; משנ"ב רעו סקט"ו).

יש מי שסובר שאם אומר לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא כלאחר יד, דינו כאמירה לנכרי באיסור דרבנן (כן הביא בשש"כ פרק ל הערה מז מהגרשו"א, וע"ש בתקונים ומלואים).
 וכן מובא באחרונים להתיר אמירה לנכרי במלאכה שאינה צריכה לגופה, במקום כבוד הבריות, כגון לגרד טייט יבש מעל הבגד (ע' משנ"ב שב סקל"ו ובשעה"צ. ומשמע שבמלאכה הצריכה לגופה אסור [שהיא חמורה משאר שבותים, כמש"כ הר"ן ועוד], ויתכן דוקא שם שאינו ביוזי גדול, אבל בגנאי גדול דחה כבוד הבריות כל אמירה לנכרי כשאר איסורין דרבנן. וצ"ע).

ב. קטן שבא לכבות – אין שומעים לו מפני ששבתתו עלינו. והעמידו בגמרא בקטן העושה לדעת אביו, אבל בלאו הכי – תלוי הדבר בשאלה האם קטן האוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו.
 א. כתבו התוס' ועוד ראשונים: דוקא באיסור דאורייתא דנו לומר שב"ד מצווים להפרישו, כגון בכיבוי לפי רבי יהודה המחייב על מלאכה שאין צריכה לגופה, או לרבי שמעון כשצריך לפחמים, אבל באיסור דרבנן – ודאי אין ב"ד מצווים להפרישו.
 ולהלכה נקטו רוב הפוסקים שאין ב"ד מצווים להפריש את הקטן, אף לא מאיסורי תורה.
 ב. לדעת התוס' מדובר רק בקטן שלא הגיע לגיל חינוך, אבל הגיע לחינוך – ודאי צריך להפרישו. ולדעת הרמב"ם והשו"ע, אפילו קטן שהגיע לחינוך אין אחרים צריכים להפרישו מלבד האב שמחוייב להפריש את בנו שהגיע לחינוך, ואפילו באיסורים דרבנן (עפ"י רשב"א ור"ן, ב"י, ט"ז ועוד). ויש חולקים באיסור דרבנן (ע' שה"ג ועוד).
 וכתבו האחרונים שיש לחוש לשיטת התוס' באיסורי תורה, שגם אחרים מצווים להפריש קטן שהגיע לגיל חינוך.

קצג. א. צואה או רוק המושלכים – האם מותר לסלקם בשבת?

ב. האם מותר בשבת לכפות כלי על עקרב? ומה דין הריגת מזיקים בשבת?

א. כופים קערה על צואה המונחת באשפה שבחצר, מפני הקטן שלא יטפח ויתלכלך בה.
 הוא הדין לצואה שבחצר אחרת (עפ"י הרי"ף).

היתה מונחת בחצר שלא באשפה, או בבית – מותר לפנותה כדין 'גרף של רעי'. וצואה הראויה לאכילת כלב [כגון של אדם, לאפוקי צואת תרנגולים] – אמר רב חנן בר רבא שבכל אופן מותרת בטלטול.
 כן מבואר לגרסתנו. ואילו לגרסת הרי"ף אין כלל התר לצואה שבאה בשבת אלא משום גרף של רעי, ולא משום שראויה מאתמול לבוא (עפ"י רמב"ן).

אמר רב יהודה: רוק דורסו לפי תומו (שאינ מתכוין למרר ולהשוות גומות, ואעפ"י שממילא ממרר הוא – התירו משום מאיסות. רש"י). וכן מותר ליטול כלי כדי לכפות עליו.

א. כתב הרמב"ם (כא, ב): דוקא לדרסו לפי תומו מותר אבל לא לקנחו בקרקע ולשוף ברגלו, שמא ישוה גומות [וכשהרוק על מחצלת וכד' – יכול לקנח ברגל, שאין השוואת גומות במחצלת. שו"ת רשב"ש רפה]. ועל גבי רצפה – מחלוקת הפוסקים (ע' משנ"ב שטו סקמ"ט. ולפי מה שנהגים התר בטאטוא בתוך הבית כיום שכל הבתים מרוצפים, לכאורה הוא הדין בזה).
 ב. לדברי רבי יצחק (לעיל מב-מג) אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל. ודעת רוב ככל הפוסקים שאין הלכה כרבי יצחק.

ב. כופים כלי על עקרב בשביל שלא יישך. רבי יהודה הביא מעשה מרבן יוחנן בן זכאי שחשש בדבר לחיוב חטאת, משום 'צידה'. (ע"ע לעיל קז).

הריגת מזיקים; אם רצים אחריו, מותר להרגם משום פיקוח נפש. כן הוא לפרש"י, הרי"ף ר"ח ורמב"ן. אבל לפרוש התוס', לרבי יהודה המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה אין התר אלא בחמשה המזיקים שמנו חכמים: זבוב שבארץ מצרים, צירעה שבנינוה, עקרב שבחדייב, ונחש שבארץ ישראל, וכלב שוטה בכל מקום – אבל בשאר מזיקים אין בדבר משום 'פיקוח נפש'. וכן הרז"ה אוסר להלכה בשאר המזיקים מלבד החמשה. אם אינם רצים אחריו; רבא בר רב הונא התיר להרוג נחש ועקרב, (וכרבי שמעון הפוטר במלאכה שא"צ לגופה, וכאן לא גזרו חכמים. וכן סובר רבי יהושע בן לוי – כפירוש התוס' ורז"ה). ואילו רב הונא אביו אסר. (ואף על פי שמותר לכפות עליהם כלי כנ"ל – הריגה לא התירו חכמים שמפורסם הדבר יותר. עפ"י תוס'). ורב ששת אמר: נחש – דורסו לפי תומו. וכן אמר רב קטינא: עקרב – דורסו לפי תומו. [ואפשר שכן היא דעת רבי ינאי שנהג התר בהריגת צירעה, והיינו בדורך לפי תומו].

א. מרש"י יש לדייק שדריכה לפי תומו אינו ודאי שימות בכך, ומותר משום דבר שאינו מתכוין, ואף לרבי יהודה האוסר דבר שאינו מתכוין, כאן מותר. ואולם הרמב"ן מפרש שמתכוין להריגתם, וכרבי שמעון הפוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל לרבי יהודה – חייב חטאת.

ב. רבנו חננאל, ר"י ורמב"ן כתבו להלכה שאין להקל בהריגתם אלא בדריסה לפי תומו. ואולם חמשת המזיקים שמנו חכמים – הורגם כדרכם (ראשונים). ויש שהתירו להרוג שאר מזיקים שאינם מסוכנים (עפ"י ר"ת, ע' שה"ג).

ולמעשה כתבו הפוסקים שרק אלו שמסכנים חיי אדם כמו כלב שוטה, נחש או עקרב (גם שחור), או אפילו צירעה שנמצאת בקירבתו של תינוק – מותר להרגם גם כאשר אינם רודפים אחר האדם, וגם מותר לרדוף אחריהם ולחפשם. אבל מזיקים שאינם מסכנים חיים אלא שנשיכתם גורמת לכאב וסבל רב – כופה עליהם כלי וכד'. ואם אי אפשר – מותר לדרסם לתומו דרך הילוכו, באופן שאחרים לא יבואו לטעות שמותר לקטול חרקים גם בלא חשש נזק. וכשרודפים אחריו ואי אפשר לצודם – מותר להרגם להדיא (עפ"י או"ח שטז, י; ש"כ כה, א-ב, ע"ש). ויש מי שכתב לבעל נפש להחמיר על עצמו בכל אותם מזיקים שאין בהם סכנת נפש ואינם רודפים אחריו, שלא להרגם בשום דרך, לחוש לדעת המחייבים על מלאכה שאינה צריכה לגופה (עפ"י שו"ע הגר"ז. ולכאורה כפיית כלי כמוה כהריגה לענין זה, אך נראה שיכול לתפסם בכלי פתוח ולזרקם התוצה, שאין זו 'צידה').

דפים קכא – קכב

קצד. האם מותר לטלטל פמוטות וקרונות?

רבי אבא בר כהנא אמר רבי חנינא: פמוטות של בית רבי מותר לטלטלם בשבת. ופירש לרבי זירא: 'כאותם של בית אביך' (רש"י ור"ח: קטנות היו [ואין בהם פרקים], אבל גדולות אדם קובע להם מקום. תוס': גדולים שאין בהם חיתוכים, או קטנים אעפ"י שיש להם).